

Η ΑΡΧΗ «ORA ET LABORA» ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Υ Π Ο

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΣΑΒΡΑΜΗ

Προσευχή και εργασία αποτελούν άναμφισβητήτως δύο από τὰς μεγίστας αξίας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ προσδώσουν νόημα και χαρὰν εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἐνταῦθα και Ἐπέκεινα, χρονικότης και αἰωνιότης συναντῶνται ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ. Ὁ ἱστορικὸς και ὁ κοινωνιολόγος δύνανται νὰ διαπιστώσουν εὐχερῶς, ὅτι ἡ σύζευξις προσευχῆς και ἐργασίας ὑπὸ τὴν γνωστὴν των διατύπωσιν ὡς «Ora et Labora» ἀπετέλεσαν οὐσιωδέστατον παράγοντα τῆς κοινωνικῆς, οικονομικῆς και πολιτιστικῆς ἐξελίξεως τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Διὰ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, τοῦ θρησκευτικοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον ὁ Λ ο ὕ θ η ρ ο ς προσέδωκεν εἰς τὸ ἐπάγγελμα, ὡς και διὰ τῆς ἐνδοκοσμίου ἀσκήσεως τοῦ Καλβινισμοῦ, προσευχή και εργασία ὡς ἀρρηκτος ἐνότης διεμόρφωσαν και καθώρισαν τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ «Ora et Labora» ἐκλαμβάνεται κυρίως ὡς δυτικὸν φαινόμενον και θεωρεῖται ὡς προελθούσα ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων.

Τὸ γεγονός ὅμως, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν ἐν τῇ Δύσει οὐδὼς σημαίνει, ὅτι ἔσχε και τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκεῖθεν. Τὸ παράγγελμα τοῦτο οὐδαμοῦ τοῦ Κανόνος τοῦ ἀγίου Βενεδίκτη οὐ ἀπαντᾷ ἐπὶ λέξει¹, προῆλθε δὲ ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς περὶ ἐργασίας ἠθικῆς του διδασκαλίας. Ἐν προκειμένῳ λησμονεῖται συχνάκις, ὅτι ἡ ἠθικὴ αὐτὴ και ὁ Κανὼν ἐν γένει τοῦ ἀγίου Βενεδίκτη ἔσχον ὡς πρότυπον τὰς ἀσκητικὰς διατάξεις τοῦ νομοθέτου τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος διεμόρφωκεν ἠθικὴν τῆς ἐργασίας θεμελιωθεῖσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διερευνηθῇ: α) ἐὰν ἡ ἀρχὴ «Ora et Labora» ἀπαντᾷ παρὰ Μ. Β α σ ι λ ε ῖ ω τόσον σαφῶς ὅσον και παρ' ἀγίῳ Βενεδίκτῳ και β) ἐὰν ναί, διατί ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐπέζησε μόνον ἐν τῇ Δύσει και μάλιστα ὡς σύνθημα τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων.

¹ Ἡ περὶ ἐργασίας διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου², ἡ ὁποία ἐκτίθεται εἰς

1. Πρβλ. Holzappel, H.: Die sittliche Wertung der körperlichen Arbeit im christlichen Altertum, Würzburg 1941, σ. 178.

2. Σχετικῶς πρὸς τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου πρβλ. Μωραίτου, Δ.: Ἐργασία και Ἐπάγγελμα κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, Θεσσαλονίκη 1947.—Μπρατσιώ-

τοὺς δύο ἀσκητικούς Κανόνας του³, τυγχάνει τοσοῦτο μᾶλλον σπουδαία, καθ' ὅσον κέκτηται ἰσχὺν ὄχι μόνον διὰ τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ διαβιοῦντας⁴. Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει ῥητῶς, ὅτι οὐδόλως προτίθεται νὰ δημιουργήσῃ διπλῆν ἠθικὴν, ἐξ ὧν ἡ μία νὰ ἰσχύῃ διὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ ἡ ἄλλη διὰ τὸν κόσμον. Ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ⁵, γράφει: «ἀ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω»⁶. Ἐν προκειμένῳ δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ παροραθοῦν δύο τινά, ἥτοι α) ὅτι οἱ Κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου, οἱ ὅποιοι ἀπηρυθύνοντο κατὰ κύριον λόγον πρὸς μοναχοὺς, περιέχουν αὐστηρὰς διατάξεις, αἱ ὅποια ἔνεκα τούτου δὲν δύνανται νὰ ἔχουν καθολικὴν ἰσχύν, καὶ β) ὅτι τὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας συνεγράφησαν ἐν τῷ πλαισίῳ κοινωνικῶν συναρτήσεων καὶ σχημάτων πόρρω ἀπεχόντων τῶν σημερινῶν. Θὰ ἀπέβαινε κατὰ ταῦτα οὐτοπικὸν καὶ ἀτελέσφορον ἐγχείρημα ἡ προσπάθεια, ὅπως ἡ ὑπ' ὄψει διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου, κατὰ λέξιν ἐκλαμβανομένη, ἐφαρμοσθῆ ὡς καθολικῶς ἰσχύουσα εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς

του, Π.: Ἡ ἐργασία κατὰ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, Ἀθήναι 1958.—Holzapfel, H.: ἔνθ' ἄνωτ. σ. 153-160.—Sommerland Th.: Das Wirtschaftsprogramm der Kirche des Mittelalters, Leipzig 1903, σ. 131 κ.έ.—Savramis, D.: Zur Soziologie des byzantinischen Mönchtums, Leiden/Köln 1962, σ. 40, κ. έ.—Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ περι ἐργασίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Ἀθήναι 1962, σ. 64κ.έ.—Περὶ τοῦ θέματος μοναχισμὸς καὶ ἐργασία πρβλ. Waren, de, B., Le Travail Manuel chez les moines à travers les âges, ἐν Vie intellectuelle, 52 (1937), σ. 80-123.—Dorris H., Mönchtum und Arbeit, ἐν Forschungen zur Kirchengeschichte und christlichen Kunst, Leipz.g 1931 (Festschrift f. Joh. Ficker), σ. 17-39.—Holzapfel H., ἔνθ' ἄν. 97 κ.έ. 109 κ.έ., 129 κ.έ. καὶ 141 κ.έ. καὶ Sommerland Th. ἔνθ' ἄν. σ. 131 κ. έ.—Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ μοναχισμοῦ ἴδε Savramis D., ἔνθ' ἄν. καὶ δὴ IV, I: Die Stellungnahme der Mönche zur Arbeit, σ. 39 κ.έ.

3. «Ὅροι κατὰ πλάτος», ἐν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca (161τ.), Paris 1857 κ.έ. (σημειοῦται ἐν τοῖς ἐξῆς ὡς P.G.), 31, 889-1052, καὶ Ἄκροφάλαια τῶν ὄρων τῶν κατ' ἐπιτομήν», P. G. 31, 1052-1306.—Πρβλ. Amand D., L'ascèse monastique de Saint Basile, Maredsous 1949.—Morrison F.E., St. Basil and his rule, a study in early monasticism, Washington 1930.—Rothenhäusler M., Der Hlg. Basillios und die klösterliche Profess, ἐν Benedikt. Monatschrift 4 (1922), σ. 280 κ.έ.—Lau F., Die Beiden Regeln des Basillios, ἐν ZFK, XL, 1935, σ. I. κ.έ.—Μουρατίδου Κ., Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντικὴ ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι 1962.—Τὰ ἀσκητικὰ ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου, ἐν οἷς ἐκτίθενται καὶ αἱ οἰκονομικαί, κοινωνικαὶ καὶ ἠθικοκοινωνικαὶ ἀντιλήψεις του, θεμελιοῦν τὴν ἰδιαίτεράν θέσιν, τὴν ὅποیان οὗτος κατέχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς Κοινωνιολογίας καὶ Οἰκονομολογίας.

4. Πρβλ. Μπρατσώτσου Η., ἔνθ' ἄν., σ. 14.—Μωραΐτου Δ., ἔνθ' ἄν. σ. 5. Savramis D., ἔνθ' ἄν. 41, 43-44.—Ἴδε ἐπίσης Holzapfel, H., ἔνθ' ἄν. σ. 154: «χρονικῶς ὑπῆρξεν (ὁ Μ. Βασίλειος) ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, ὁ ὁποῖος περιέλαβε συνειδητῶς τὴν σωματικὴν ἐργασίαν εἰς τὸν κύκλον τῶν συγγραφικῶν ἐνασχολήσεών του».

5. Μρκ. 13, 37.

6. P.G. 31, 629.

μορφάς. Αἱ ιδέαι του εἶναι σπουδαιόταται διὰ μίαν ὀρθόδοξον κοινωνικὴν διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν, ὅχι ὅμως καὶ αἱ λέξεις καὶ αἱ ἔννοιαι, αἱ ὁποῖαι χρήζουσι προσαρμογῆς πρὸς τὰς συγχρόνους πραγματικότητας.

Ἡ παρούσα μελέτη ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ιδεῶν τοῦ Μ. Βασιλείου, αἱ ὁποῖαι θεμελιούσιν τὴν περὶ ἐργασίας ἠθικὴν του διδασκαλίαν, ἰδιαιτάτα δὲ τῶν ιδεῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχὴν «Ora et Labora».

*

Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν ἀπὸ Θεοῦ τὴν ἐντολὴν τῆς ἐργασίας, διὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ δώσῃ λόγον ἐνώπιόν του⁷. Ὁ ὀκνηρὸς («μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ κρίνεται») ⁸. Αὐτὴ ἡ φύσις καταδεικνύει τὴν φυσικὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐργασίας ἐν τῷ παραδείγματι τῶν μυρμηκῶν, οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται ἄνευ καταναγκασμοῦ τινος⁹. Ἡ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς καταναγκασμὸς ἢ ὡς τιμωρία ἐκ Θεοῦ ἐπιβληθεῖσα. Καὶ τυγχάνει μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος βλέπει εἰς τὴν κατάραν τῆς γῆς, ἐπελθοῦσαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τὴν ἀρχὴν τῆς γεωργίας, καθ' ὅσον γράφει: «εἰ ἤμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐδὲν ἂν ἐπινοίαις ἢ μόχθου γεωργικοῦ ἐδέηθημεν»¹⁰, χρησιμοποιοεῖ ὅμως ἐνταῦθα ὅχι τὴν λέξιν ἐργασία, ἀλλὰ τὴν λέξιν μόχθος.

Τὸ ρῆμα ἐργάζεσθαι χρησιμοποιοεῖται ἤδη ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ γεγονός¹¹, καθ' ὃ ὁ Θεὸς «ἔθετο αὐτὸν (τὸν Ἀδάμ) ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν»¹². Τοῦναντίον, ἡ εἰς τὴν ἁμαρτίαν πτώσις κατεδίκασε τὸν ἄνθρωπον («ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου αὐτοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτοῦ») ¹³. Διὰ τούτων ὁ Μ. Βασίλειος στρέφεται κατὰ πάσης ἐπιπολαίας ἐρμηνείας τοῦ Γεν. 3,19, ἰστάμενος οὕτως ἐγγύτατα τῆς συγχρόνου ἐρεῦνης, ἡ ὁποία ἐκλαμβάνει ὡς ἀπόρροιαν τῆς εἰς τὴν ἁμαρτίαν πτώσεως καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ τιμωρίαν ὅχι τὴν ἐργασίαν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τὴν βιοπάλην¹⁴. Ὁ Μ. Βασίλειος ποιεῖ

7. P.G. 31,1012 καὶ 1034.

8. P.G. 31,1124.

9. P.G. 31,1501.

10. P.G. 31,1044.

11. P.G. 31,1348.

12. Γεν. 2,15.

13. Γεν. 3,19.

14. Πρβλ. Richardson A., *The biblical doctrine of Work*, London 1952.— Greenslade L. S., *The Church and the social order*, London 1948, σ. 66.— Μπρατσικόπουλος Π., *Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, Ἀθήναι 1952, σ. 22.— Brunner E., *Justice and the social order*, London 1942, σ. 13.— Hermann J., *Das Arbeitsethos in der Urgeschichte, ἐν Glaube und Ethos* (Festschrift für G. Wehrung), Stuttgart 1940, σ. 11.— Biener W., *Die Arbeit nach der Lehre*

ται σαφῆ διάκρισιν μεταξύ μόχθου καὶ ἐργασίας, ἡ ὁποία, μὴ οὔσα κατὰ ταῦτα τιμωρία, πρέπει νὰ ἐκτελῆται μετὰ χαρᾶς. Ἡ μετὰ γογγυσμοῦ ἐκτελουμένη ἐργασία δὲν εἶναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν¹⁵. Ὁ Μ. Βασίλειος, θέλων νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐν τῇ ἐργασίᾳ χαρᾶς, συνδέει τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «μηδὲ γογγύζετε, καθάπερ τινὲς αὐτῶν ἐγόγγυσαν καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ»¹⁶ πρὸς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν 2 Κορ. 9,7 παρατιθέμενον λόγιον. Ἡ παρὰ τὴν θέλησιν καὶ μετὰ καταναγκασμοῦ γινομένη ἐργασία δὲν εἶναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν, ἀποβαίνουσα «θυσία ἐπίμωμος»¹⁷, καθ' ὅσον «ίλαρὸν δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός»¹⁸. Βίος ἐναρμονιζόμενος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ὁδηγεῖ εἰς τὴν αἰώνιον χαράν¹⁹.

Καὶ ὁ ἅγιος Βενέδικτος²⁰ δὲν θεωρεῖ τὴν ἐργασίαν ὡς ἐπιπλέον φορτίον ἢ ποινήν διὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα ἐπιβληθεῖσαν. Ἡ ἐργασία εἶναι ἔργον Θεοῦ καὶ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐκτελῆται πάντοτε ἐντὸς ἀτμοσφαιρας χαρᾶς. Ὁ ἅγιος Βενέδικτος γράφει: «Νὰ δίδωνται βοήθοι εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, διὰ νὰ ἐκτελοῦν ἄνευ θλίψεως τὴν ὑπηρεσίαν των»²¹. Ἡ θλι-

der Bibel, Stuttgart 1954, σ. 44,55 κ. ἐ.— Rad v. G., Das Alte Testament deutsch hrsg. von Hertrich V. καὶ Weiser A., Das Erste Buch Mose, Göttingen 1952.— Σαβράμη Δ., Ἡ περὶ ἐργασίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Ἀθήναι 1962, σ. 26-27.— Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ νόημα τῆς ἐργασίας, Ἀθήναι 1953, σ. 27,32 κ. ἐ.

15. P.G. 31,987 κ. ἐ.

16. 1. Κορ. 10,10.

17. P.G. 31,992.

18. 2 Κορ. 9,7.

19. «πάντοτε χαίρειν», P.G. 31,236.— Πρβλ. P.G. 31,992: «ἵνα ἐν πάσῃ χαρᾷ καὶ ὑπομονῇ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου γένηται».— Ἴδὲ καὶ P.G. 31,1212.

20. Διὰ τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἴδε Dedler H., Vom Sinn der Arbeit nach der Regel des Heiligen Benedikt, ἐν Benediktus der Vater des Abendlandes (547-1947): Weihegabe der Erzabtei St. Ottilien zum vierzehnhundersten Todesjahr dargebracht und herausgg. von Brechter S. H., München 1947 (ἐφεξῆς ἀναγράφεται ὡς Brechter), σ. 103-118.— Holzapfel H., ἔνθ' ἂν. σ. 175-182.— Haessle H., Das Arbeitsethos der Regel des Heiligen Benedikt, ἐν Oberrhein. Pastoralblatt 27,1928, σ. 3-7 καὶ 42-49.— Deininger F., Der weltliche Berufsgedanke in der Benediktinerregel, ἐν benediktinische Monatschrift 44,1929.— Grunewald H., Die pädagogischen Grundsätze der Benediktinerregeln, Würzburg 1941.— Περὶ τῶν κανόνων ἐν γένει τῶν Βενεδικτινῶν ἴδε Grützmaker, Die Bedeutung Benedikts von Nursia und seiner Regel in der Geschichte des Mönchtums, 1892 καὶ Herwegen I., Sinn und Geist der Benediktinerregel, Einsiedeln 1944.— Ἡ ἀρίστη ἔκδοσις τοῦ Κανόνος ἐγένετο ὑπὸ Butler C.S., *Benedicti Regula Monasteriorum*, Friburgi 1953°. Πλήρη βιβλιογραφία περὶ τοῦ Κανόνου τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἴδε ἐν Albarada M.A., *Bibliografía de la regla benedictina*, Montserrat 1933.

21. Die Regel des Heiligen Benedikt aus dem lateiniscen übersetzt von P. Pius Bihlmeyer, ἐν Bibliothek der Kirchenväter hersgg. von Bardenhewer. O., Scherhann Th., Weymann K., 20. Bd., München 1944, σ. 291-295 (ἐφεξῆς ἀναγράφεται ὡς Bihlmeyer), σ. 286, Κεφ. 35.

ψις πρέπει νὰ ἀποφεύγεται καὶ τὰ πάντα νὰ γίνωνται μετὰ χαρᾶς²².

Τόσον ὁ Μ. Βασιλείος, ὅσον καὶ ὁ ἅγιος Βενέδικτος βλέπουν ἐν δῶρον Θεοῦ ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἡ ὁποία δύναται ἐν δεδομένην στιγμῇ νὰ ἀποτελέσῃ θυσίαν προσφερομένην εἰς τὸν Θεόν. Οἱ ἐργαζόμενοι εἶναι διὰ τὸν Μ. Βασιλείον ἐργάται Θεοῦ²³, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐργασία πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς μορφὴ λατρείας τοῦ Θεοῦ²⁴. Συνελόντι εἰπεῖν, ἡ ἐργασία ἀρύεται τὸ νόημα τῆς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καθωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκτελεῖται δι' αὐτόν²⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ, εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐργασίας, δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι αὕτη, καθ' ἃ ἀναγινώσκωμεν τόσον παρὰ Μ. Βασιλείῳ, ὅσον καὶ παρὰ τῷ ἱερῷ Ἀύγουστίνῳ²⁶ καὶ πρὸ παντός παρὰ τῷ ἁγίῳ Βενεδίκτῳ²⁷, δὲν συνιστᾷ αὐτοσκοπὸν, ἀλλὰ μόνον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ. Ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας περιορίζεται ἐντεῦθεν, καθ' ὅσον αὕτη θεωρεῖται ὡς φορεὺς ἀξίας ἐν ᾧ μέτρῳ τελεῖ ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὴν προσευχήν. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ «ἄλλας» τῆς ἐργασίας²⁸, ἡ ὁποία πρέπει κατὰ ταῦτα οἰοῦναι νὰ ἀρτύεται διὰ προσευχῶν καὶ ὕμνων²⁹. Ἡ ἡμέρα ἄρχεται ἐν προσευχαῖς καὶ δοξολογίαις πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ ἄνθρωπος, ἀρχόμενος τῆς ἐργασίας του ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, ὀφείλει ἀδιαλείπτως νὰ προσεύχεται³⁰. Ὁ Μ. Βασιλείος συνιστᾷ, ὅπως, ἐκτὸς τῶν ἰδιαιτέρων ὥρῶν προσευχῆς, καὶ ἡ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ

22. Πρβλ. B i h l m e y e r, σ. 284, Κεφ. 31 καὶ σ. 286, Κεφ. 35. Ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου Γρηγόριος ὁ Μέγας ἀφηγεῖται, ὅτι ὁ ἅγιος Βενέδικτος, συναντήσας Γότθον τινα εἰς τοὺς ἀγρούς, τοῦ ἀπηύθυνε τοὺς ἐξῆς παραμυθητικούς λόγους: Ἄϊδου τὸ ἐργαλεῖόν σου. Ἀνάλαβέ το καὶ ἐργάζου καὶ μὴν εἶσαι πλέον περιλυτός (J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus Series Latina, Paris 1844 κ.έ., 66,143). Ὁ ἅγιος Βενέδικτος, ὡς καὶ ὁ Μ. Βασιλείος, στηλιτεύει τὸν γογγυσμὸν. Πρβλ. B i h l m e y e r, σ. 278, Κεφ. 23 καὶ σ. 257, Κεφ. 5. Ἐν προκειμένῳ ὁ ἅγιος Βενέδικτος ἀποβλέπει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ μονῇ.

23. P.G. 31,1176.

24. Πρβλ. P.G. 31,1172 καὶ 1164. Ἴδε ὡσαύτως P.G. 31,1012, ἐνθα ὡς ὕψιστος σκοπὸς τῆς ἐργασίας τίθεται ἡ εὐαρέστησις εἰς τὸν Θεόν.

25. Αὐτονόητον τυγχάνει, ὅτι τότε μόνον πραγματοποιεῖται τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς τὴν ἐργασίαν δοθὲν νόημα καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεομένη χαρὰ, ὅταν αἱ σχέσεις ἐργασίας διαμορφῶνται συμφώνως πρὸς τὸν θεῖον νόμον καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς χριστιανικῆς καὶ δικαίας κοινωνίας. Ἄλλως ὁ μόχθος τοῦ ἀνθρώπου φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ δὲν εἶναι πλέον ἐργασία, ἀλλὰ βιοπάλη μὲ ὅλας τὰς ἀρνητικὰς τῆς συνεπειας.

26. Διὰ τὴν περὶ ἐργασίας ἡθικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ Ἀύγουστίνου πρβλ. W e i n a n d H., Das Arbeitsproblem beim hl. Augustinus, München-Gladbach 1911.— A l v a r e z L., San Augustin y la ley del trabajo, ἐν Religion y cultura, XI, Madrid 1930, σ. 224-239.— H o l z a p f e l H. ἐνθ' ἄν. σ. 122-136.

27. Πρβλ. H o l z a p f e l H., ἐνθ' ἄν. σ. 182.

28. P.G. 32,227.

29. «τῆς εὐχῆς συμπαρούσης καὶ τοῖς ὕμνοις, ὡσπερ ἄλατι, παραρτυέειν τὰς ἐργασίας» (P.G. ἐνθ' ἄν.).

30. P.G. ἐνθ' ἄν.

δραστηριότητος συνδυάζεται με περισυλλογήν και προσευχήν³¹, ούτως ὥστε ἡ ἄρμονικὴ σύνδεσις προσευχῆς και ἐργασίας νὰ ἀποτελῆ διαρκῆ πραγματικό-τητα.

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ προσδίδει ἀξίαν εἰς τὴν ἐργασίαν. Τὴν εὐλογίαν ταύτην ἐξαιτεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐν προσευχαῖς, πρὸ παντός δὲ δι' ἰδιαιτέρας πρὸς τοῦτο δεήσεως³². Ἄλλ' ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐκφράζη τὴν ἐὺγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἐυχαριστηρίοις προσευχαῖς διὰ τὰς χεῖρας, τὴν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐμπειρίαν και τὰ πρὸς ταύτην ἐξειδικασμένα ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς τοῦ ἐπιδαφιλεύει³³. Ἡ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ παραμελλῆται, παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν πρέπει νὰ στρέφεται ἡ ἐλπίς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκλειστικῶς πρὸς τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας του³⁴. Καὶ ἵνα κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον ἐκφρασθῶμεν: «Οὔτε οὖν φευκτέον πάντη τὴν τέχνην, οὔτε ἐπ' αὐτῇ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἀκόλουθον. Ἄλλ' ὡς κεκρήμεθα μὲν τῇ γεωργικῇ, αἰτούμεθα δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς καρποὺς· και τῷ κυβερνήτῃ μὲν τὸ πηδάλιον ἐπιτρέπομεν, τῷ Θεῷ δὲ προσευχόμεθα ἐκ τοῦ πελάγους ἀποσωθῆναι, οὔτω και ἱατρὸν εἰσάγοντες, ὅτε λόγος συγχωρεῖ, τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμεθα»³⁵.

Ὁ ἐργαζόμενος οὐδόλως πρέπει νὰ νομίζῃ, ὅτι ὁ πρὸς προσευχὴν χρησιμοποιοῦμενος χρόνος ἀναλοῦται εἰς βάρος τῆς ἐργασίας και τῆς ἐν αὐτῇ παραγωγικότητος. Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει ἐνδεικτικῶς: «Τὸ δανεισθὲν τῷ Θεῷ τοῦ χρόνου μέρος οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ σὺν μεγάλῃ ἀποδίδεται παρ' αὐτοῦ τῇ προσθήκῃ»³⁶. Τὸ διδάγμα τοῦτο τοῦ Μ. Βασιλείου ἔχει και σήμερον ἐπίκαιρον σπουδαιότητα, ἀντιτιθέμενον διαρρήδην εἰς τοὺς δυσχυρισμοὺς πολλῶν ἐν τῇ ἐποχῇ μας, καθ' οὓς ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ δῆθεν ἀπώλειαν χρόνου, ὡς παραβλάπτουσα τὴν ἐργασίαν.

*

Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο σκοποὺς, τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖ ἡ ἐργασία ὡς μέσον, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἷς εἶναι ἀτομικῆς, ὁ δὲ ἄλλος κοινωνικῆς φύ-

31. P.G. 31,1009. Ἐκκλησιαστικὴ εἶναι ἡ ὁμοίότης τῶν σκέψεων τούτων τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ τοῦ συνδέσμου προσευχῆς και ἐργασίας πρὸς ἀντιστοίχους τοιαύτας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, γράφοντος: «Ἐν παντὶ τόπῳ και ἐν παντὶ καιρῷ ψάλλειν ἔξεστι κατὰ διάνοιαν. Κὰν γὰρ ἐν ἀγορᾷ βαδίζης, κὰν ἐν ὁδοῖς ἦς, κὰν φίλοις συνεδρεύης, ἔξεστι διεγεῖραι τὴν ψυχὴν, ἔξεστι σιγῶντα βοᾶν...Κὰν χειροτέχνης ἦς, ἐν ἐργαστηρίῳ καθήμενος και ἐργαζόμενος, δυνήσῃ ψάλλειν. Κὰν στρατιώτης ἦς, ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων, δυνήσῃ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν» (P.G. 55,158).

32. P.G. 31,1012 κ.έ.

33. P.G. ἐνθ' ἄν.

34. P.G. 31,1052.

35. P.G. ἐνθ' ἄν.

36. P.G. 29,53.

σεως. Οὕτως ἡ ἐργασία ἀνήκει εἰς τὸ πεδῖον τόσοσ τῆς ἀτομικῆς, ὅσον καὶ τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Ὁ ἀτομικὸς σκοπὸς ἐγκτεται εἰς τὸν ἀσκητικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐργασίας³⁷, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς προσωπικὴν τελείωσιν καὶ ἐξαγιασμόν³⁸. Ἡ ἐργασία εἶναι μέσον ἠθικῆς ἀγωγῆς, ὑπηρετοῦσα τὴν «νέκρωσιν τοῦ σώματος»³⁹. Ἐν τούτοις, ἡ σύστασις τοῦ Μ. Βασιλείου: «τὸ σῶμα τοῖς πόνουις ἄσκει»⁴⁰, δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς στρεφομένη κατὰ τοῦ σώματος, παρερμηνευομένη οὕτως. Ἡ «νέκρωσις» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ αὐτομηδενισμοῦ καὶ τῆς αὐτοεξουθενώσεως εἶναι ξένη πρὸς τὴν περὶ ἐργασίας ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, καθ' ὅσον οὗτος, ὡς, ἄλλωστε, καὶ ὁ ἅγιος Βενέδικτος⁴¹, οὐδὲλως συνιστᾷ τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος ὡς σκοπὸν καθ' ἑαυτόν.

Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ διὰ τὸν Μ. Βασίλειον τὴν ὑψίστην ἀξίαν⁴². Ἡ ἀντίθεσις ψυχῆς-σώματος προέκυψεν ὡς καρπὸς τῆς ἀμαρτίας⁴³, ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς νέαν ψυχολογικὴν ἀρμονίαν⁴⁴. Ὁ Μ. Βασίλειος εἶναι λίαν αὐστηρὸς εἰς τὰς πρὸς νέκρωσιν τοῦ σώματος ἐπιταγὰς του⁴⁵ — μὴ λησμονῶμεν, ὅτι γράφων ἀπευθύνεται κατὰ κύριον λόγον πρὸς μοναχοῦς—, ἀλλ' εἶναι κατὰδηλον, ὅτι καταδικάζει ὄχι τὸ σῶμα καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ τὰ πάθη τοῦ σώματος⁴⁶.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὁ ἀνθρωπος ὀφείλει ὄχι νὰ παραμελῆ τὸ σῶμά του, τὸ ὁποῖον εἶναι καλὸν καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ νὰ ἐπιμελῆται αὐτοῦ⁴⁷. Ἐνῶ διὰ τοῦς Ἑλληνας τὸ σῶμα ἦτο τὸ δεσμοτῆριον τῆς ψυχῆς, διὰ τὸν Μ. Βασίλειον εἶναι ὄργανον αὐτῆς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπὶ γῆς ἀποστολῆς της. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τυγχάνῃ τοιαύτης ἐπιμελείας, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐκπληροῖ τὴν ἀποστολήν του, ἥτοι νὰ συντελεῖν εἰς τὴν τελείωσιν τῆς ψυχῆς⁴⁸. Ὁ Μ. Βασίλειος ἔχεται τῆς διδασκαλίας περὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας ψυχῆς καὶ σώματος⁴⁹,

37. P.G. 31,1010.

38. P.G. 31,1024.

39. P.G. 31,109 «διὰ τὸν ὑπωπιασμόν τοῦ σώματος».

40. P.G. 32,353.

41. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Κανόνος του, ὅπου ἐκθέτει τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀποστολήν τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὁ ἅγιος Βενέδικτος γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐλπίζομεν, ὅτι οὐδὲν τὸ σκληρὸν καὶ καταπιεστικὸν ἐπιτάσσομεν» (Πρβλ. B i h l m e y e r, σ. 244).

42. Πρβλ. ὡσαύτως P.G. 31,204, 637, 644, 1188, 1389, 1205.

43. Πρβλ. P.G. 31,1044, 1045, 1093, 1133, 1149, 1268.

44. P.G. 31,916, 1385.

45. Ἴδε π.χ. P.G. 31,180,337.

46. P.G. 31,960,1341,1344.

47. P.G. 31,1132.

48. P.G. 31,1049, 1176.

49. P.G. 31,1357.

ἀποβλέπων εἰς ὀλοκλήρωσιν προσωπικότητων καὶ ὄχι εἰς ἐστερημένην νοήματος ἄσκησιν, ἡ ὁποία, ἐδραζομένη ἐπὶ μὴ χριστιανικῶν ἀρχῶν, ἀπαιτεῖ τὴν ἀπονέκρωσιν τῆς σαρκὸς ὡς σκοπὸν καθ' ἑαυτόν.

Ἡ ὑπὲρ τῶν καταπεπονημένων⁵⁰ μέρημα τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ πρὸ παντὸς αἰ περιὶ νηστείας ἔλλογοι ἀντιλήψεις του ἀποδεικνύουν ἐμπράκτως, ὅτι οὐδόλως ἀπέβλεψεν οὗτος εἰς τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ σώματος ὡς αὐτοσκοπὸν. Ἐν προκειμένῳ ἐπιτρέπει εἰς τὴν λογικὴν μόνην νὰ ἀποφασίζῃ ἐν ποίῳ μέτρῳ δύναται τις νὰ ἐσθίῃ, ἡ φύσις δὲ τῆς ἐκτελουμένης ἐργασίας ἀποτελεῖ ἐνταῦθα σημαντικὸν παράγοντα⁵¹. Γράφων περιὶ τούτου ὁ Μ. Βασίλειος, συνιστᾷ σαφῶς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ὑπερμέτρου ἀσκήσεως, ἡ ὁποία θὰ ἡδύνατο νὰ καταστήσῃ τὸ σῶμα ἄχρηστον πρὸς ἐργασίαν⁵². Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν περιὶ νηστείας ἰδεῶν τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τοιαύτας τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου⁵³ προκύπτει, ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπεδίωξε περισσότερον τοῦ Μ. Βασιλείου τὴν προσαρμογὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς νηστείας πρὸς τοὺς ὅρους ἐργασίας⁵⁴. Τοῦτο συνάγεται, νομίζομεν, ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ Κανόνες τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἀναφέρονται ἐν προκειμένῳ εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Μ. Βασίλειος, θεωρητικώτερος ἐκείνου, δίδει μόνον γενικῆς φύσεως κατευθυντηρίου γραμμὰς. Ἀμφότεροι ὅμως παραχωροῦν τὴν τελευταίαν λέξιν εἰς τὸν ἡγούμενον, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν εὐθύνην τῆς ὅλης ἐν τῇ Μονῇ τάξεως ἐργασίας⁵⁵.

Ὡς ἀκριβῶς ὁ σκοπὸς, τοῦ ὁποίου ἡ ἄσκησις ἐν γένει καταστοχάζεται, συνίσταται εἰς τὴν τιθάσευσιν τῶν παθῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν κακῶν ἕξεων τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ὁ ἰδιαίτερος σκοπὸς τῆς ἐργασίας συνίσταται εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀργίας. Ἡ ἀργία εἶναι ἐπιζήμιος καὶ κακῆ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ δὲν ἐκτείνεται ὁ Μ. Βασίλειος, ἀρκοῦμενος εἰς τὴν παράθεσιν τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, καθ' ὃν «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι,

50. Πρβλ. π.χ. P.G. 31,1172.— Καὶ ὁ ἅγιος Βενεδίκτος ἀποδοκιμάζει ἐντόνως τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος ἐν ἀρνητικῇ ἐννοίᾳ καὶ μεριμνᾷ, ὡς καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, ὑπὲρ τῶν καταπεπονημένων. Πρβλ. Bihlmeyer, σ. 286, Κεφ. 35. καὶ σ. 299, Κεφ. 48.

51. P.G. 31,973.—Πρβλ. P.G. 31,968.—Ὡς χρυσοῦς κανὼν διὰ τὴν βρωσιν καὶ τὴν πόσιν ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ἐἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε» (1 Κορ. 10,31).— P.G. 31,1173, 1176.— Πρβλ. καὶ P.G. 31,1212-1213.

52. «μητε τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐγκρατείας ἀχρειοῦντα τὸ σῶμα», P.G. 31,1346, Πρβλ. P.G. 31,1348, 1176

53. Ἴδε Bihlmeyer, σ. 299, Κεφ. 49, σ. 289-290, Κεφ. 39 (Περὶ μέτρου ἐν τῇ βρώσει) καὶ σ. 291, Κεφ. 40 (Περὶ μέτρου ἐν τῇ πόσει).

54. D'edler, ἐνθ' ἄν. σ. 108.

55. Πρβλ. P.G. 31, 1181.— Bihlmeyer, σ. 316-317 Κεφ. 64 (Περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἡγουμένου).

μηδὲ ἐσθιέτω»⁵⁶. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐπικαλεῖται τὴν Παλαιὰν Διαθήκην⁵⁷ καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁵⁸ πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν ἀντιλήψεών του, καθ' ἃς ὑφίσταται συνάρτησις μεταξὺ ἀργίας καὶ κακίας, καθ' ὅσον «πᾶσα πρόφασις ἀργίας πρόφασις ἐστὶν ἀμαρτίας»⁵⁹. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφέρει καὶ ὁ ἅγιος Βενέδικτος ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι «ἡ ἀργία εἶναι ἐχθρὸς τῆς ψυχῆς»⁶⁰, παραθέτων ἐν προκειμένῳ τὸν Μ. Βασίλειον⁶¹. Εἰς τὰς σκέψεις αὐτὰς τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ ἀργίας ἐκφράζεται σαφῶς, νομιζομεν, ἡ σχέσις μεταξὺ προσευχῆς καὶ ἐργασίας.

Εἰς τὴν ἀπάντησιν τῆς 37ης ἐρωτήσεως τῶν «Ὁρων κατὰ πλάτους», ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα «εἰ δεῖ προφάσει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλμωδίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων»⁶², ὁ Μ. Βασίλειος γράφει: «Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι»⁶³. Ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ἀδιαλείπτως νὰ πληροῦται εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ»⁶⁴. Ἐν τούτοις, ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία δὲν πρέπει νὰ ἀποβαίῃ εἰς βᾶρος τῆς ἐργασίας⁶⁵: «Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος⁶⁶, Ἄξιός, οὐχ ἀπλῶς ἕκαστος, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστὶ καὶ τοῦ Ἀποστόλου προστάσσοντος κοπιᾶν καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχωμεν μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, τὸ μὲν, ὅτι χρὴ ἐργάζεσθαι σπουδαίως, δῆλόν ἐστιν αὐτόθεν. Οὐ γὰρ πρόφασιν ἀργίας, οὐδὲ ἀποφυγὴν πόνου τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἠγεῖσθαι χρὴ, ἀλλ' ὑπόθεσιν ἀθλήσεως καὶ πόνων περισσοτέρων»⁶⁷.

Ἐπι σαφέστερον ἐξαιρεται ἡ σχέσις προσευχῆς καὶ ἐργασίας ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου⁶⁸ διὰ τῆς ἐν στενῇ συναρτήσεϊ παραθέσεως τῆς ἐπιταγῆς τοῦ

56. 2 Θεσ. 3,10.— P.G. 31, 1012: «Καὶ ὅσον μὲν κακόν ἐστι τὸ τῆς ἀργίας, τί χρὴ λέγειν, τοῦ Ἀποστόλου φανερώς παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον μηδὲ ἐσθιέιν; Ὡς οὖν ἀναγκαῖον ἐκάστῳ ἡ καθημερινὴ τροφή, οὕτως ἀναγκαῖον καὶ τὸ κατὰ δύναμιν ἔργον». Πρβλ. καὶ ἁγίου Βενέδικτου Κεφ. 48: «Γόττε εἶναι οὗτοι ἀληθῶς μοναχοί, ὅταν ζοῦν ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν Πατέρων μας καὶ τῶν Ἀποστόλων» (Bihlmeyer, σ. 298).

57. Παροιμ. 6,6.— P.G. ἐνθ' ἄν.

58. Ματθ. 25,26: «Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ» (P.G. ἐνθ' ἄν.).

59. P.G. 31, 1132. Ἐνταῦθα παραθέτει ὁ Μ. Βασίλειος τὸ ἥδη μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ματθαίου.

60. Bihlmeyer σ. 297, Κεφ. 48: «Otiositas inimica est animae».

61. Τὸ χωρίον ἐλήφθη ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ρουφίνου (Κανὼν 192). Ἡ φράσις αὕτη ἐλλείπει ἐν τῇ P.G., ἀπαντᾷ ὁμοῦς αὐτόθι κατ' ἔνοιαν, P.G. 31, 1012, 1132

62. P.G. 31, 1009 κ.έ.

63. P.G. 31, 1012. Καὶ παρ' ἁγίου Βενέδικτω ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν «τὰ πάντα εἰς τὸν καιρὸν των» (Πρβλ. Κεφ. 48: Περὶ τῆς καθημερινῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας, Bihlmeyer, σ. 297-299).

64. Κολ. 3,16. — P.G. 31, 1012.

65. «Προσευχόμενοι δὲ κατευθυνθῆναι τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως». P.G. 31, 1012.

66. Ματθ. 10,10.

67. P.G. 31,1013.

68. P.G. 31,1013.

Ἐποστολοῦ Παύλου «ἀδιαλείπτως πρὸς ἐχέσθην»⁶⁹ καὶ τοῦ ἄλλου ἀποστολικοῦ χωρίου: «ἐν κόρῳ καὶ μόχθῳ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι»⁷⁰. Οὐδεὶς χωρὸς ὑπάρχει ἐνταῦθα πρὸς παρερμηνείας καὶ μονοπλεύρους ἐξηγήσεις. Τόσον διὰ τὸν Ἐποστολον Παῦλον, ὅσον καὶ διὰ τὸν Μ. Βασιλείον, οὐδεμία ἀντίθεσις ὑπάρχει μεταξὺ προσευχῆς καὶ ἐργασίας, ὥστε ἡ μία νὰ ἀποκλείῃ τὴν ἄλλην, ἀλλ' ἀρμονικὴ ἀμφοτέρων σύνθεσις. «Ὅθεν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ παραμέλησις οὔτε τῆς προσευχῆς οὔτε τῆς ἐργασίας, καθ' ὅσον «καὶ ἡ προσευχὴ ἀπαράλειπτος καὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἀναγκαῖον»⁷¹. Οὕτως ἡ σύνθεσις προσευχῆς καὶ ἐργασίας συνιστᾷ διὰ τὸν Μ. Βασιλείον χρυσοῦν κανόνα χριστιανικῆς ζωῆς.

Ὡς εἶδομεν, ὁ ἀτομικὸς σκοπὸς, τοῦ ὁποῖου καταστοχάζεται ἡ περὶ ἐργασίας ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες αὐτῆς σημεῖον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξαντλητῆ αὕτη εἰς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Διὰ τὸν Μ. Βασιλείον προέχει ἀναμφηρίστως ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς τῆς ἐργασίας. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑφίσταται βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν περὶ ἐργασίας ἠθικῶν ἀντιλήψεων τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν. Οὕτως, ἐνῶ παρ' ἀγίῳ Βενεδίκτῳ ἡ θεμελίωσις τῆς περὶ ἐργασίας ἠθικῆς πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ «εἰς τὴν περὶ ἀποστολῆς καὶ οὐσίας τοῦ μοναχισμοῦ θεωρίαν του»⁷², ὡς βασικὸς σκοπὸς τῆς ἐργασίας ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη⁷³. Πρὸς δικαίωσιν τῆς θέσεως ταύτης προσάγεται ἐνταῦθα ὁ Ἐποστολος Παῦλος: «... μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω (ὁ πιστὸς) ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι»⁷⁴.

Κατὰ ταῦτα, σκοπὸς τῆς ἐργασίας εἶναι ὄχι ἡ κάλυψις τῶν ἰδίων ἀναγκῶν, ἀλλ' ἡ ἐνίσχυσις τῶν δεομένων⁷⁵, διότι κυρία ἐπιδιώξις τῆς πρέπει νὰ

69. 1 Θεσ. 5,17.

70. 2 Θεσ. 3,8.

71. P.G. 31,1016.

72. Dedler ἐνθ' ἀν. σ. 105.

73. «διὰ τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην». P.G. 31, 1009.— Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ὡς ἀπορρέουσα ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἀποτελεῖ διὰ τὸν Μ. Βασιλείον τὸν ὑψίστον νόμον: «καὶ ἀγαπᾶντα μὲν τὸν Κύριον, ἀγαπᾶν ἀκολούθως καὶ τὸν πλησίον», P.G. 31, 917. Αἱ ἰδέαι του περὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης θεμελιούνται ἀνεξαιρέτως ἐπὶ τῆς Κ.Δ. Οὕτως εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου (Ἐπάντησις εἰς τὴν 3ην ἐρώτησιν τῶν «Ὁρων κατὰ πλάτος»: Περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης, P.G. 31, 916-917) ἑπτὰ χωρία ἐκ τῆς Κ.Δ., ἧτοι: Ἰωάν. 13,34, καὶ 35. Ματθ. 25,35 καὶ 40. Ἰωάν. 14,23 καὶ 15,12.— Ρωμ. 9,3.— Πρὸς ὅμοιως P.G. 31, 1188-1189, ἐνθα ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη στηρίζεται ἐπὶ τῶν χωρίων: Ἰωάν. 15,12 καὶ 13, 3,36, 12,50. Ματθ. 22, 37-39.— Ἰωάν. 13,34.— Λουκ. 6,32.— Ματθ. 5,11 καὶ 12.— Περὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἴδε καὶ P.G. 31, 1197, 1200, 1201, 10205 κ.έ., 1248, 1280-1281.

74. Ἐφεσ. 4,28.

75. «Σκοπὸς προκεισθαι ὀφείλει ἐν τῷ ἔργῳ ἡ ὑπηρεσία τῶν δεομένων, οὐχὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ χρεῖαν» (P.G. 31, 1025).— Ἡ περὶ ἑαυτοῦ μέριμνα ἀντίκειται εἰς τοὺς λόγους τοῦ

εἶναι ἢ πλήρωσις τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου: «ἐπέινασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν»⁷⁶. Ἡ ἐργασία εἶναι κοινωνικὸν καθῆκον μὲ ἠθικοκοινωνικὴν σημασίαν⁷⁷. Οὐδὲ πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἕκαστος ἡμῶν ἐαυτῶ ἀυτάρκτης, ἀλλ' ἐν τῷ πορισμῷ τῶν ἀναγκαίων ἀλλήλων χρῆζομεν», γράφει ὁ Μ. Βασίλειος⁷⁸. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ προέχουσα σπουδαιότης τῆς ἐργασίας τῶν μοναχῶν, ἔγκειται ὄχι εἰς τὴν θεραπείαν τῶν προσωπικῶν των ἀναγκῶν, ἀλλ' εἰς τὴν διακοινωνίαν, τοὔτεστι τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν συνάνθρωπον, κατ' ἐξοχὴν δὲ πρὸς τὸν ἐν ἐνδείᾳ εὐρισκόμενον. Ἡ ὄψις αὐτῆ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἠθικῆς τῶν μοναχῶν ἐξήρθη ἰδιαζόντως ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος λέγει χαρακτηριστικῶς: «ἀ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξω, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιῆ; Ἡ ὁ μὲν ἐνδεδυμένον ἀπογυμνῶν λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοὔτο ποιεῖν, ἄλλης τινός ἐστι προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδῆτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπεται· τοῦ χρῆζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις»⁷⁹.

Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἀπευθύνονται βεβαίως πρὸς τοὺς πλουσίους, περιέχουν ὅμως ἐπιταγὰς ἰσχυρούσας καὶ διὰ τοὺς μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι, ἐν τῇ πλήρει ἀκτημοσύνη των, πρέπει νὰ θέτουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πτωχῶν τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας των. Ἐνταῦθα ἐκθέτει ὁ Μ. Βασίλειος τὴν θεμελιώδη ἰδέαν μιᾶς νέας οἰκονομικῆς ἠθικῆς, καθιστάμενος οὕτως εἰπεῖν ἰδρυτῆς ἐνὸς κομμουνισμοῦ καταναλώσεως, τοῦ ὅρου «κομμουνισμός» ἐκλαμβανομένου ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐνὸς κομμουνισμοῦ τῆς ἀγάπης. Ὁ «κομμουνισμός» αὐτὸς ἀπέβη τὸ οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῆς μοναστικῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος ἐδημιούργησε διὰ τὸν μοναχισμόν μιᾶν ἐπὶ χριστιανικῶν ἰδεωδῶν ἐδραζομένην οἰκονομικὴν τάξιν, ἢ ὁποία, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν «κομμουνισμόν τῆς ἀγάπης» τοῦ πρώτου χριστιανισμοῦ, θὰ ἠδύνατο τὰ μέγιστα νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν διαμόρφωσιν συγχρόνων ἠθικοκοινωνικῶν ἰδεῶν.

*

Διὰ τὸν Μ. Βασίλειον, μόνον τοιαῦται ἐργασίαι προσιδιάζουν εἰς μοναχοὺς, ὅσαι δὲν παρεμποδίζουν ἢ διαταράσσουν τὸν εἰρηνικὸν καὶ θεωρητικὸν

Κυρίου: «μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθηθε» (Ματθ. 6,25), διότι «πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ» (Ματθ. 6,32). Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ παρερμηνεύεται ἡ ἐπιταγὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (2 Θεσσ. 3,12).

76. Ματθ. 25,35.

77. P.G. 31, 1024-1025.

78. P.G. 31, 928.

79. P.G. 31, 279 κ.ε., 288.

βίον⁸⁰. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο δέον νὰ νοηθῆ καὶ ἡ πρὸς τὴν γεωργίαν προτίμησις του. Ὁ Θεὸς μᾶς ἐπεδαψίλευσεν ἰδιαιτέραν χάριν, παρασχὼν εἰς ἡμᾶς τὴν δυνατότητα ἀσκήσεως τῆς τέχνης αὐτῆς⁸¹, καθ' ὅσον ἡ γεωργία, ἀφ' ἐνὸς μὲν πορίζει τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ πολυειδεῖς καὶ ἀσκόπους ἀσχολίας⁸². Ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου μνημονεῦνται ἐπίσης καὶ ἄλλα ἐπαγγέλματα, τὰ ὅποια εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω τὰ ἐπιτηδεύματα τοῦ ὑποδηματοποιοῦ, τοῦ κτίστου καὶ τοῦ ὑφαντοῦ ἀνήκουν εἰς τὰς συντηρητικὰς τῆς ζωῆς τέχνας⁸³. Ἡ πρακτικὴ σπουδαιότης τῆς ἐργασίας καταδεικνύεται περισσότερο ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας, αἱ ὅποια καθορίζουν τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας τῶν μοναχῶν⁸⁴.

Ἀνεξαρτήτως τῆς φύσεώς της, ἡ ἐργασία, πρέπει νὰ ἐκτελῆται μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας⁸⁵. Ἐκαστος ὀφείλει οὕτω νὰ ἐργάζεται, ὡς νὰ ᾔτο ἐργοδότης αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ παρηκολούθει ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου⁸⁶. Ὡς καὶ ὁ ἅγιος Βενέδικτος⁸⁷, ὁ Μ. Βασίλειος ἀπαιτεῖ βίον τελοῦντα ὑπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀσκοῦντες ἐπαγγέλματα, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦν ἄμεσον ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν πλησίον, ὡς εἶναι π.χ. ἡ περιποίησις ἀσθενῶν εἰς τὰ νοσοκομεῖα, ὀφείλουν νὰ θεωροῦν τὰ ὑπηρετούμενα πρόσωπα ὡς ἀδελφούς των ἐν Χριστῶ⁸⁸. Κατὰ συνέπειαν, πᾶσα πράξις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ τελῆ ἐν ἀμέσῳ συνδέσμῳ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστόν.

“Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἀξίαν ἐνὸς ἐπαγγέλματος, δέον κατ’

80. “Ὅσαι τὸ εἰρηνικὸν καὶ τὸ ἀθόρυβον τῆς ζωῆς ἡμῶν συντηροῦσι» (P.G. 31, 1017). Ἐντεῦθεν καθίσταται σαφές, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος προτιμᾷ τὰ ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια δὲν διαταράσσουν τὴν ἐν τῇ προσευχῇ συνάντησιν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπερ καὶ ῥητῶς ἐξάγει αὐτόθι.

81. P.G. 31, 1044.

82. P.G. 31, 1017, 1044.

83. P.G. 31, 1044, 1052.

84. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Μ. Βασίλειον, ὁ ἅγιος Βενέδικτος ἀπαιτεῖ, ὅπως τὰ πάντα εὐρίσκωνται ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς Μονῆς. Bihlme yer, σ. 320, Κεφ. 66: «Ἡ Μονὴ πρέπει, εἰ δυνατόν, νὰ διαρρυθμίζεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πάντα τὰ ἀναγκαῖα, ὡς ὕδωρ, μύλος, κῆπος καὶ τὰ διάφορα ἐργαστήρια, νὰ εὐρίσκωνται ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος της, διὰ νὰ μὴ ἀναγκάζωνται οἱ μοναχοὶ νὰ κυκλοφοροῦν ἐκτὸς τῆς Μονῆς, πράγμα τὸ ὅποιον εἶναι ἐπιζήμιον εἰς τὰς ψυχὰς των». Πρβλ. καὶ Brechter S., Die Soziologische Gestalt des Benediktinertums in seinen Anfängen, παρὰ Brechter, σ. 76.

85. P.G. 31, 1177.

86. «ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος», P.G. 31, 1024. — Ἴδε καὶ τὴν 4ην ἐρώτησιν καὶ ἀπάντησιν τῶν «Ὁρων κατὰ πλάτος»: Περὶ φόβου Θεοῦ. P.G. 31, 920.

87. Πρβλ. Bihlme yer, σ. 283, Κεφ. 31. — Drinkwelder E., St. Benedikt als Erbe urchristlichen Botens, ἐν Brechter, σ. 300.

88. P.G. 31, 1184. Σχεδὸν κατὰ λέξιν παρ' ἀγίου Βενεδίκτου (Bihlme yer, σ. 301, Κεφ. 53).

ἀρχὴν νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι αἱ περὶ αὐτοῦ ἀντιλήψεις τοῦ Μ. Βασιλείου δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς καθολικῶς ἰσχύουσαι. Ἄπευθύνονται εἰς μοναχοὺς, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ Μ. Βασιλείος ἀναφέρεται μόνον εἰς ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα προσιδιάζουσι εἰς μοναχοὺς, ὡς ὁ ἴδιος ῥητῶς λέγει⁸⁹. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ πάσης φύσεως ἐγωϊστικὰ κίνητρα, ὡς εἶναι τὰ: «δόξα κοσμική», «ἐλπίς κέρδους», «ὄκνος καὶ ῥαθυμία»⁹⁰.

Δεδομένου, ὅτι ἡ κοινότης τίθεται ὑπὲρ τὸ μεμονωμένον ἄτομον, ἡ προσωπικὴ θέλησις πρέπει νὰ ὑποχωρῆ⁹¹, ὅπερ ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς διατάξεως καθ' ἣν ἡ ἀδελφότης ἢ ὁ ἡγούμενος ἔχουν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος τὴν τελευταίαν λέξιν. Πρέπει βεβαίως νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἐν προκειμένῳ αἱ ἰδιάζουσαι ἰκανότητες ἐκάστου πρὸς ὠρισμένον ἐπάγγελμα⁹². Ἡ παρέκκλισις ἀπὸ τῆς εἰθισμένης ἐλευθέρας ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος μετριάζεται διὰ τῆς ἀρχῆς: «ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν». Ἡ ἀκαμψία τοῦ περιορισμοῦ τούτου μειοῦται ἐπίσης χάρις εἰς τὰς μετ' αὐτοῦ συνδεομένας θετικὰς ἀξίας. Τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ἀσκηθῆ ἐν ὑπακοῇ ἐναντι τῆς κοινότητος, καθ' ὅσον ἡ ὑπακοὴ αὐτῆ εἰς τὴν τάξιν τῆς κοινότητος εἶναι συγχρόνως ὑπακοὴ εἰς τὸν Θεόν^{92α}. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται τὰ ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν ἀνωφελῆ καὶ ἐπιβλαβῆ συνάντησιν τῶν δύο φύλων⁹³. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ συμπεράσματος, ὅτι ὁ Μ. Βασιλείος ἀρνεῖται τὴν συνεργασίαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τοῦναντίον δὲ συνιστᾷ τὴν συνεργασίαν αὐτὴν, ὡσάκις παρίσταται πρὸς τοῦτο ἀνάγκη⁹⁴.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους τοῦ ἐπαγγέλματος, ὁ Μ. Βασιλείος ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ μαθητευομένου διαρκούσης τῆς μαθητείας του. Ὁ ἀρχιτεχνίτης ἔχει πλήρη ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ μαθητευομένου, ἀλλὰ καὶ ἀκέραιον τὸ καθῆκον τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ μερίμνης⁹⁵. Ὁ μαθητευόμενος ὀφείλει ἀπόλυτον ὑπακοὴν εἰς τὸν διδάσκαλόν του, αἱ σχέσεις των ὅμως πρέπει νὰ εἶναι φιλικαί⁹⁶.

Τέλος ὁ Μ. Βασιλείος τάσσειται ὑπὲρ τοῦ καταμερισμοῦ καὶ τῆς ἐξειδικεύσεως τῆς ἐργασίας. Ὁμιλοῦντες ἐνταῦθα περὶ καταμερισμοῦ

89. «ποῖα τέχνηαι τῶ ἐπαγγέλματι ἡμῶν ἀρμόζουσι» (P.G. 31, 1106).

90. P.G. 31, 1021, 1161.

91. Ἰβρβλ. παρομοίας γνώμας τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου (Bihlmeyer, σ. 282, κ.έ. Κεφ. 31, σ. 306, Κεφ. 57, καὶ σ. 318, Κεφ. 65).

92. P.G. 31, 1021, 1180 κ.έ.

92α. P.G. 31, 1024.

93. P.G. 31, 1016.

94. P.G. 31, 1184.

95. P.G. 31, 1388, 1181.

96. P.G. 31, 1388.

τῆς ἐργασίας, δὲν ἐκλαμβάνομεν βεβαίως τὸν ὄρον ἐν τῇ συγχρόνῳ του ἐννοίᾳ, δεδομένου ὅτι ὑπὸ τὴν κοινωνιολογικὴν του σημασίαν εἰσῆχθη τὸ πρῶτον τὸ 1893 ὑπὸ τοῦ *Emile Durkheim*⁹⁷. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ἡ σύστασις τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅπως ὁ μοναχὸς ἀσχολῆται διαρκῶς μὲ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν⁹⁸ καὶ ὅπως ἕκαστος ἀσκήσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐπάγγελμα⁹⁹. Ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελῇ συγχρόνως πολλὰς ἐργασίας, ὁ δὲ καταμερισμὸς καὶ ἡ ἐξειδίκευσις ὀδηγοῦν εἰς ἀγαθὰ καὶ ἀσφαλῆ ἀποτελέσματα, ἀποφευγομένης τῆς κακῆς ἐργασίας. Ἐνταῦθα ὁ Μ. Βασίλειος ἐπικαλεῖται τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀφ' ἐνὸς μὲν παραθέτων τὸ χωρίον *I Κορ. 7, 24*¹⁰⁰, ἀφ' ἐτέρου δὲ παραπέμπων εἰς τὴν περὶ σώματος διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου¹⁰¹, ἡ ὁποία κέκτηται, νομίζομεν, μεγάλην σπουδαιότητα ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἠθικοκοινωνικῆς σημασίας τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας¹⁰². Περαιτέρω, αἱ σχετικαὶ περὶ καταμερισμοῦ καὶ ἐξειδικεύσεως τῆς ἐργασίας νοουθεσίαι τοῦ Μ. Βασιλείου συνδέονται πρὸς τὴν σύστασιν, ὅπως ὁ ἐργαζόμενος ἀφιερῶι τὰς σκέψεις του εἰς τὸν Θεόν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας προσλαμβάνει μεταφυσικὴν ἀξίαν, ἐντασσόμενος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεῖσαν τάξιν¹⁰³.

*

Ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις καὶ ἐκθεσις τῆς περὶ ἐργασίας διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου δεικνύει σαφῶς, ὅτι προσευχὴ καὶ ἐργασία εἶναι δύο ἀξίαι, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποχωρίσωμεν ἀπ' ἀλλήλων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἀντιτάξωμεν πρὸς ἀλλήλας. Ὡς ἡ προσευχὴ, οὕτω καὶ ἡ ἐργασία εἶναι ἐν τολῆ τοῦ Θεοῦ τιθεμένη παρ' ἐκείνην ὡς ἰδιαίτερον καθήκον τοῦ μοναχοῦ. Ἀμφότεραι τυγχάνουν οὐσιώδους σπουδαιότητος διὰ τὴν ζωὴν. Εἰς τὰ ἀσκητικὰ συγγράμματα τοῦ Μ. Βασιλείου εὗρηται πολυάριθμα χωρία, τὰ ὁποῖα

97. Ἴδε τὸ ἔργον του: *De la division du travail* (Πρώτη ἐκδ. Paris 1893), ἀγγλιστί: *On the Division of Labor in Society*, Glencoe 1949³.

98. «καὶ μὴ ἄλλοτε εἰς ἄλλο ἀποπηδᾶν», *P.G.* 31, 1024.— Πρβλ. καὶ *P.G.* 31, 920, 1184, 1021, 1181.

99. *P.G.* 31, 1184.

100. «Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ τῷ Θεῷ» (*P.G.* 31, 1180).

101. «ὡς μέλος ἐν σώματι», *P.G.* ἐνθ' ἄν.

102. Πρβλ. καὶ Σαβράμη Δ., Ἡ περὶ ἐργασίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Ἀθῆναι 1962, σ. 54 κ.έ.

103. Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει (*P.G.* 31, 1021), ὅτι ὁ μοναχὸς ὀφείλει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον ἤσκησεν ἤδη ὡς λαϊκὸς ἐν τῷ κόσμῳ, ἐὰν ἡ κοινότης δὲν συγκατατίθεται εἰς τὴν διατήρησίν του. Τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ἐν προκειμένῳ ὡς ἀντίφρασις τοῦ Μ. Βασιλείου, δεδομένου ὅτι οὗτος συνιστᾷ ἐν γένει τὴν ἀποφυγὴν ἀλλαγῆς τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐνταῦθα ὁμως πρόκειται περὶ ἐπαγγελμάτων ἀπαδόντων πρὸς τὴν μοναστικὴν κλήσιν.

καραδεικνύουν σαφῶς τὸν σύνδεσμον μεταξὺ προσευχῆς καὶ ἐργασίας. Οὕτως ἀπαντοῦν παρ' αὐτῶ συχνάκις αἱ λέξεις: «ἄδειν»¹⁰⁴, «εὐχαριστία»¹⁰⁵, «ὕμνος»¹⁰³ «ῥῆδῆ»¹⁰⁷, «ψάλλειν»¹⁰⁸, «ψαλμωδία»¹⁰⁹, «παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν»¹¹⁰, «προσευχὴ»¹¹¹, «προσεύχεσθαι»¹¹² κ.ο.κ., διαφοροτρόπως ἐκάστοτε ἐκφράζουσαι τὸν συσχετισμὸν προσευχῆς καὶ ἐργασίας.

Ἡ προσευχὴ δύναται καὶ πρέπει νὰ γίνεται πανταχοῦ καὶ πάντοτε¹¹³, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἐργασίαν, ἥτοι καὶ ἐκτὸς τοῦ πρὸς τοῦτο καθωρισμένου χρόνου. Πρέπει αὕτη νὰ εἶναι εὐχαριστία διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς μᾶς χαρίζει πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας, διὰ τὰς ἰκανότητας καὶ τὴν ἐμπειρίαν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, ὡς καὶ διὰ τὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα μᾶς καθιστοῦν εὐκολωτέραν τὴν ἐργασίαν¹¹⁴. Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης παράκλησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως εὐλογῇ τὴν ἐργασίαν μας καὶ ὅπως ἢ ἐν αὐτῇ δημιουργία μας καταστῆ εὐάρεστος ἐνώπιόν Του. Συνελόντι εἰπεῖν, καὶ αὕτη ἡ ἐργασία πρέπει νὰ ἀποτελῇ διαρκῆ ὑπόμνησιν τῆς μεγαλειότητος καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ¹¹⁵.

Εἰς τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ λοιπὰ μέσα ἐργασίας ὀφείλει ὁ ἐργαζόμενος νὰ βλέπῃ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον πρόκειται ἐν προκειμένῳ περὶ θείων δώρων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐμπεπιστευμένα εἰς τὸν ἄνθρωπον¹¹⁶. Εἶναι ἱερά ἀντικείμενα¹¹⁷, καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ στερουμένων ἐμπειρίας μαθητευομένων, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τούτου θὰ ἠδύναντο νὰ τὰ καταστρέψουν κατὰ τὴν χρῆσιν¹¹⁸. Ὁ προξενῶν φθορὰν ἢ ἀπώλειαν τῶν μέσων ἐργασίας εἶναι «ἱεροσύλος» καὶ διαπράττει «ἱεροσυλίαν»¹¹⁹. Διὰ τούτων ἐπιθυμεῖ ὁ

104. P.G. 31, 1180.

105. P.G. 31, 1009, 1012, 1013.

106. P.G. 31, 1012.

107. P.G. ἐνθ' ἄν.

108. P.G. 31, 1180.

109. P.G. 31, 1012, 1017, 1020 (μετὰ ψαλμῶν), 1180, 1124.

110. P.G. 31, 1009, 1013.

111. P.G. 31, 1012, 1016, 1017, 1020, 1180.

112. P.G. 31, 1012, 1013, 1252.

113. «πᾶς καιρὸς ἐπιτήδειος» (P.G. 31, 1012).

114. P.G. ἐνθ' ἄν.

115. P.G. 31, 1185.

116. P.G. 31, 1181.

117. «ὡς Θεῶ ἐπονομασθέντων καὶ ἀνατεθέντων» (P.G. 31, 1177).

118. P.G. 31, 1040. Τὰ αὐτὰ καὶ παρ' ἁγίῳ Βενεδίκτῳ. Πρβλ. Bihlmeyer, σ.286, Κεφ. 35, σ. 284, Κεφ. 32, σ. 283, Κεφ. 31: «Ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ δλόκληρος ἡ μοναστηριακὴ περιουσία πρέπει νὰ εἶναι διὰ τὸν μοναχὸν τόσον ἱερά, ὅσον καὶ τὰ σκεῦη τοῦ θυσιαστηρίου».

119. P.G. 31, 1177.

Μ. Βασίλειος νὰ ἐξάρη ἔτι περισσότερον τὴν ἀναγκαιότητα τῆς εὐχαριστίας καὶ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ἀκόμη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας.

Συνοψίζοντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου θεωρία καὶ πράξις, προσευχὴ καὶ ἐργασία, ὡς ἀκριβῶς ἢ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη¹²⁰, βαίνουν κατ' ἀντιστοιχίαν. Αἱ σχέσεις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκουν τὴν ὑψίστην ἔκφρασιν τῶν ἐν τῇ προσευχῇ, εἶναι ἀδιανόητοι διὰ τὸν Μ. Βασίλειον ἄνευ τῆς ὀριζοντίου συναντήσεως ἀνθρώπου καὶ συνανθρώπου^{120α} ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ. Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων πρὸς τοῦτο μέσων, δεδομένου ὅτι βασικὸν κίνητρον καὶ σκοπὸς τῆς πρέπει νὰ εἶναι ἢ πρὸς τὸν συνάνθρωπον ὑπηρεσία, ὡς ἤδη εἶδομεν. Ὀλόκληρος ἡ ζωὴ πρέπει νὰ συνίσταται εἰς διαρκῆ προσευχῇ¹²¹, καὶ διὰ τοῦτο ἰσχύει ἀπαρεγκλίτως τόσον διὰ τὸν μοναχόν, ὅσον καὶ δι' ἕκαστον χριστιανὸν ἢ προτροπὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»¹²². Ἡ προσευχὴ εἶναι «τὸ ἅλας τῆς ἐργασίας»¹²³, ἢ ὁποῖα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδιαιτέρα μορφή προσευχῆς Ἡ ἐργασία πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐκτελεῖται ἐν ἀτμοσφαίρᾳ δοξολογίας. Ὁ Θεὸς θέλει νὰ λατρεύεται καὶ νὰ δοξολογῆται ὄχι μόνον διὰ λογισμῶν καὶ λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ πράξεων, ἤτοι διὰ τοῦ ἡμερησίου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπιτελοῦμεν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας μας¹²⁴. Ἐδραζομένη ἐπὶ τῶν δύο στύλων τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐργασίας, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ἢ μοναστικὴ πολιτεία, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Μ. Βασίλειος συνέταξε τοὺς Κανόνας του, εἶναι ἡ «τελειωτάτη κοινωνία»¹²⁵.

(Συνεχίζεται)

120. Ἴδε καὶ σημ. 73. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός, ὅτι μετὰ τὴν 2αν ἐρώτησιν καὶ ἀπάντησιν τῶν «Ὅρων κατὰ πλάτος», αἱ ὁποῖαι πραγματεύονται περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης (P.G. 31, 908-916), ἀκολουθεῖ ἡ διαπραγματεύσις τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης (P.G. 31, 916-917).

120α. «τίς οὖν οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος καὶ οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρῆζειν ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον» (P.G. 31, 917). Πρβλ. καὶ 7ην ἐρώτησιν καὶ ἀπάντησιν τῶν «Ὅρων κατὰ πλάτος» (P.G. 31, 928-933).

121. «προσευχῆς καιρὸς ἔστιν ἅπας ὁ βίος», P.G. 31, 877.

122. P.G. 31, 1009, 1016, 1256, 1260, 649, 648, 784, 785.

123. P.G. 32, 227.

124. P.G. 31, 1012-1013.— Πρβλ. καὶ M o r i s o n F. E., St. Basil and his Rule, Oxford 1912, σ. 58-78.— M u r p h y M., St. Basil and Monasticism, Washington 1930, σ. 87-93.

125. «κοινωνία βίου τελεωτάτην ἐγὼ καλῶ», P.G. 31, 1381 κ.έ.